

SARAJEVO
JANUAR 2025

SAŽETAK IZVJEŠTAJA

STUDIJA O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI I PODUZETNIŠTVU ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI

koju je provela organizacija **Empow'Her Global** u saradnji s **Žene za Žene International**

Podržano od:

KONTEKST

Organizacija Empow'Her više od 10 godina promoviše socio-ekonomsko osnaživanje žena kroz poduzetništvo žena.

U januaru 2024. godine, **Empow'Her Global** i **Žene za Žene International** su pokrenuli projekat "Towards Equality - Women and Citizens in Action for More Inclusive Societies in Bosnia and Herzegovina and Eastern Europe", s ciljem:

- Osnaživanja ekonomskog položaja žena i promovisanja rodne ravnopravnosti u BiH kroz uspostavljanje centra za žene Sist'Her Sarajevo
- Podsticanja koordinisanih evropskih strategija za osnaživanje žena kroz prikupljanje podataka i razvijanje zajednica za učenje organizacija civilnog društva (OCD).

U okviru ovog projekta, studija istražuje poduzetništvo žena u BiH s tri glavna cilja:

- 1. Procjena** trenutnog stanja ravnopravnosti spolova u poduzetništvu.
- 2. Identifikacija** specifičnih izazova s kojima se žene suočavaju.
- 3. Pružanje** konkretnih rješenja za stvaranje inkluzivnijeg poduzetničkog okruženja.

Upućene prema institucijama, organizacijama koje rade na terenu i zainteresovanim stranama posvećenim rodnoj ravnopravnosti i poduzetništvu, ove preporuke imaju za cilj da podstaknu promjenu politika i aktivnosti na terenu.

Sve fotografije su snimljene u centru Sist'Her Sarajevo tokom otvorenja centra i aktivnosti usmjerene na poduzetništvo.

METODOLOGIJA

Uz podršku **Francuske razvojne agencije (AFD)**, istraživanje su sproveli stručnjaci **Jasna Kovačević** i **Adnan Kadribašić** u periodu od juna do novembra 2024. godine, koristeći participativni i inkluzivni pristup.

Studija prati **okvir za rodnu analizu (GAF)**, koristeći kombinovani dizajn, uključujući kvantitativne i kvalitativne metode, kao što su:

**PRIKUPLJANJE I ANALIZA
POSTOJEĆIH INFORMACIJA
I PODATAKA**

3 FOKUS GRUPE

s 13 žena

**20 INTERVJUA
S KLJUČNIM
AKTERIMA**

poduzetničkog ekosistema

Istraživanje
putem anketiranja

168 ŽENA

Ova metodologija omogućava detaljan uvid u socijalne, kulturne i psihološke faktore koji utiču na odluke žena u poduzetništvu.

DEMOGRAFSKI PROFIL PODUZETNICA

Ova studija
obuhvatila je

168

ISPITANICA

44%

žena ima
poduzetničko
iskustvo

56%

žena razmišlja
o pokretanju
vlastitog posla

MEĐU ISPITANICAMA S PODUZETNIČKIM ISKUSTVOM:

34.52%

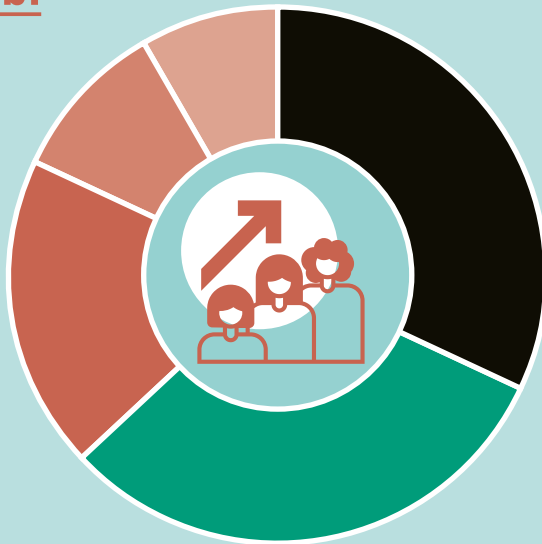
žena trenutno ima
vlastiti biznis

9,52%

žena su ranije imale vlastiti
biznis, ali su prekinule sa
poslovanjem

najveći broj ispitanica
su mlade i srednje
životne dobi

NAJVIŠE ISPITANICA

32.14%

ima između **30 i 39 godina**

30.95%

ima između **40 i 49 godina**

19.05% između **50 i 59 godina**

9.52% starijih od **60 godina**

8.34% između **18 i 29 godina**

VIŠE OD

40%

ispitanica ima značajno
radno iskustvo,
između **10 i 19 godina
radnog staža**

DOK

23.81%

ima do **9 godina
radnog iskustva**

SAMO

6%

ispitanica se
identificiraju
kao pripadnice
ranjivih grupa

DOK JE

7%

odlučilo da ne
komentira svoju
potencijalnu
pripadnost tim
grupama

U pogledu obrazovnog profila:

68%

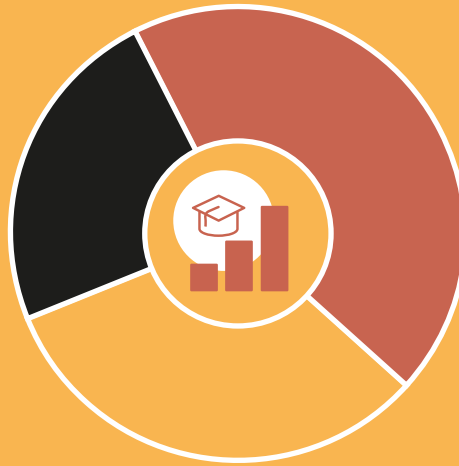
žena ima **visoko obrazovanje**

24%

žena su završile prvi ciklus visokog obrazovanja kao **najviši nivo obrazovanja**

44%

žena su završile drugi ciklus visokog obrazovanja kao **najviši nivo obrazovanja**

Među onima s visokim obrazovanjem:

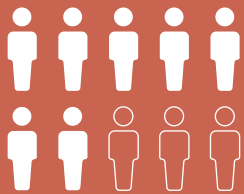
VIŠE OD **75%**

diplomiralo je u **oblastima društvenih nauka**

15%

u **humanističkim naukama**

Većina ispitanica živi u:

74%

urbanim sredinama

DOK MANJI PROCENAT

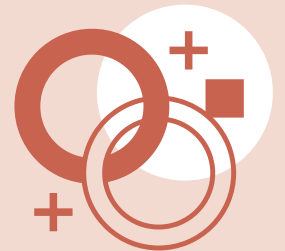
26%

živi u prigradskim ili **ruralnim područjima**

U pogledu porodične situacije:

75%

je u **braku**

27.38%

ima **jedno dijete**

Veliki dio ove djece pohađa:

30%

osnovnu školu

35.71%

ima **dvoje djece**

21.62%

fakultet

16.22%

predškolsko obrazovanje

Ispitanice su izjavile da:

PROSJEČNO

8.33 SATA

dnevno posvećuju bavljenju kućnim obavezama i porodici

KLJUČNI NALAZI I PREPORUKE

01. FRAGMENTIRANI SISTEM PODRŠKE OGRANIČAVA POTENCIJAL PODUZETNICA

Nalazi:

Nalazi studije ukazuju da je poduzetnički ekosistem u BiH složen, ali fragmentiran. Akteri poput vladinih institucija, finansijskih institucija, nevladinih organizacija i privatnog sektora djeluju odvojeno, bez značajne saradnje.

Ovakav fragmentiran pristup dovodi do nedostatka adekvatnih programa kao i preklapanja programa i samim tim manjeg uticaja na same poduzetnice.

Preporuke:

- **Organizirati događaje za umrežavanje poduzetnica** sa ključnim akterima ekosistema (banke, NVO, javni sektor).
- **Pokrenuti objavu tromjesečnog biltena** za razmjenu informacija o finansiranju, obukama i programima podrške.
- **Provesti ankete/intervjue** sa poduzetnicama kako bi se procijenili postojeći programi podrške i identifikovali nedostaci.
- **Ostvariti suradnju sa finansijskim institucijama** s ciljem postizanja fleksibilnijih uvjeta za odobravanje kredita i grantova za poduzetnice koje su na početku poslovanja.
- **Razviti centralizovani portal** koji će sadržavati informacije o dostupnim resursima, informacijama o finansiranju, obukama i kontaktima relevantnih institucija.

* Više od 85% ispitanica koristilo je vlastiti kapital, 18,92% pozajmilo sredstva od porodice/prijatelja, 16,22% koristilo bankovne kredite, a 2,70% mikro kredite – neke su kombinirale više izvora.

02. OGRANIČEN PRISTUP FINANSIJAMA USPORAVA RAST I RAZVOJ PODUZETNICA

Nalazi:

OTPRILIKE
85% PODUZETNICA

se oslanja na lična sredstva za finansiranje svojih poduzetničkih poduhvata

DOK SAMO
**16% KORISTI
KREDITE BANAKA***

Ovaj oslonac na lične uštedevine proizilazi iz percepcije da su procedure za dobijanje kredita prekomplikovane i nedovoljno prilagođene potrebama žena.

Uprkos afirmativnim mjerama, poput dodatnih bodova za žene koje apliciraju za podsticaje, sistemska neefikasnost i kašnjenja—posebno u Republici Srpskoj—umanjuju njihovu djelotvornost.

Studija je također otkrila da su finansijske institucije skeptične po pitanju žena što dodatno doprinosi njihovoj finansijskoj isključenosti.

Preporuke:

- **Uspostaviti alternativne modele finansiranja**, poput platformi za prikupljanje sredstava (crowdfunding) i partnerstva s međunarodnim donatorima za ciljane grantove.
- **Kreirati rodno osjetljive kreditne proizvode** s nižim instrumentom obezbjeđenja potraživanja i fleksibilnijim uvjetima.
- **Organizirati obuke iz oblasti finansijske pismenosti** o kreditima, poreskom planiranju i upravljanju investicijama.

03. POBOLJŠANJE PRISTUPA INFORMACIJAMA I PODRŠCI KOJU PRUŽA JAVNI SEKTOR JE KLJUČNO

Nalazi:

VIŠE OD
70% PODUZETNICA

ima poteškoća u apliciranju na grantove koje raspisuje različiti nivoi vlasti, navodeći da isti nisu dovoljno transparentni i dostupni

Iako subvencije postoje na različitim administrativnim nivoima, mnoge žene nisu svjesne ovih prilika zbog nedostatka informacija.

Primjera radi, iako žene čine 38% korisnica grantova u poljoprivredi, ključni akteri su istaknuli da bi taj broj mogao biti veći uz bolji doseg i pojednostavljene procedure apliciranja.

Preporuke:

- **Podići svijest o javnim i međunarodnim grantovima** organiziranjem radionica i kreiranjem jednostavnih digitalnih vodiča o grantovima i subvencijama.
- **Razviti centralizovanu platformu** koja pruža ažurirane informacije o finansiranju i programima podrške.
- **Kreirati praktični materijal** za poslovno planiranje, marketing i finansijsko upravljanje.

04. PRISTUP TRŽIŠTU JE I DALJE IZAZOV

Nalazi:

21,62%
ISPITANIH PODUZETNICA

navelo je poteškoće u pristupu lokalnim i međunarodnim tržištima

Izazovi uključuju razumijevanje regulatornih procedura, nedostatak alata za istraživanje tržišta i ograničenu izloženost potencijalnim kupcima.

Poduzetnice koje su aktivne u uslužnom sektoru i kreativnim industrijama, često nemaju dovoljno resursa neophodnih za širenje poslovanja i ulazak na nova tržišta.

Preporuke:

- **Razviti programe za pristup tržištu i izvoz**, uključujući subvencije za sajmove i radionice za istraživanje o tržištu.
- **Ponuditi obuke iz digitalne prodaje, uključujući e-trgovinu, SEO i marketing** na društvenim mrežama.

05. PODSTICANJE INOVACIJA I USVAJANJE TEHNOLOGIJA JE KLJUČNO

Nalazi:

Digitalizacija i dalje predstavlja značajnu prepreku, pri čemu...

16% **PODUZETNICA**
to navodi kao ključni izazov

Mnoge žene nemaju vještine ili resurse za integraciju e-trgovine ili naprednih digitalnih alata u svoje poslovne modele.

Osim toga, sektori poput IKT-a i profesionalnih usluga, gdje su žene aktivnije, i dalje ne nude dovoljno resursa i podrške za uvođenje inovacija.

Ključni akteri su istakli nedostatak programa koji nude sveobuhvatne pakete digitalne transformacije za biznise kojima upravljaju žene.

Preporuke:

- **Podržati digitalnu transformaciju** pružanjem obuka za digitalnu pismenost i e-trgovinu, kako bi poduzetnice mogle integrirati moderne tehnologije u svoja poslovanja.
- **Osigurati učesnicama sveobuhvatne resurse** koji uključuju vodiče korak-po-korak, online tutorijale i preporučene alate za digitalni marketing, e-trgovinu i analitiku podataka.
- **Pokrenuti takmičenja za inovacije** koji će nuditi podršku za pokretanje biznisa i mentorstvo.

06. PODUZETNICE SE SUOČAVAJU SA ZNAČAJNIM IZAZOVIMA U BALANSIRANJU POSLOVNOG I PRIVATNOG ŽIVOTA

Nalazi:

“Dvostruko opterećenje” vođenja vlastitog biznisa i kućnih obaveza nesrazmjerno pogađa žene.

U PROSJEKU, PODUZETNICE PROVODE
8.33 SATA DNEVNO
NA NEPLAĆENIM POSLOVIMA

što ih ograničava da se posvete širenju poslovanja i profesionalnom razvoju

Ovo je izraženije u ruralnim područjima, gdje su tradicionalne rodne uloge duboko ukorijenjene.

Preporuke:

- **Razviti inicijative** koje će podržati balans poslovnog i privatnog života, poput fleksibilnih rješenja za čuvanje djece (npr. subvencionirani vrtići) i radionica za upravljanje vremenom kako bi se ženama pomoglo da balansiraju poslovne i porodične obaveze. Omogućiti usluge čuvanja djece na licu mjesta tokom obuka i događaja za umrežavanje.
- **Promovirati rodnu ravnopravnost** u domaćinstvu vođenjem kampanja podizanja svijesti koje potiču podjelu odgovornosti za brigu o porodici. Angažirati lidere i liderke zajednice i uzore kako bi se razbijali stereotipi i promovirala zajednička briga o porodici i kućnim obavezama.
- **Pružiti podršku mentalnom** zdravlju kroz radionice o efikasnom upravljanju stresom i prevenciji sagorijevanja.

07. PRISTUP USLUGAMA ZA BRIGU O DJECI I PORODICI JE OGRANIČEN

Nalazi:

Iako se primjećuje postepeni pomak ka ravnopravnoj podjeli brige o djeci—što pokazuje stopa učešća muškaraca od 38,10%—žene i dalje nose većinu obaveza vezanih za brigu o porodici.

Nedostatak pristupačnih usluga za brigu o djeci dodatno pogoršava problem. Žene poduzetnice u ruralnim područjima posebno su pogođene zbog ograničene dostupnosti ustanovama za brigu ili mrežama podrške.

Preporuke:

- **Zagovarati subvencionirane usluge brige**, poput programa za čuvanje djece i starijih osoba.
- **Podržati inkluzivne politike roditeljskog odsustva** koje pružaju financijsku podršku poduzetnicama tokom porodijskog odsustva.
- **Promovirati porezne olakšice** koje će podržati ravnotežu poslovnog i privatnog života, poput subvencija troškova za vrtiće i brigu o starijima.
- **Potaknuti programe finansiranja** da uzmu u obzir balans poslovnog i privatnog života pri evaluaciji prijave na grantove.
- **Pokrenuti javne kampanje za podizanje svijesti** među kreatorima politika o izazovima s kojima se žene suočavaju u balansiranju poslovnog i porodičnog života, zagovarajući rodno osjetljive politike.

08. RODNI STEREOTIPI I PORODIČNE OBAVEZE OGRANIČAVAJU USPJEH PODUZETNICA

Nalazi:

Društvena očekivanja često prisiljavaju žene da se prekomjerno dokazuju, pri čemu je **trećina ispitanica** navela diskriminaciju i predrasude kao ključne izazove.

38% ŽENA

navelo je da su zbog porodičnih obaveza morale zaustaviti širenje poslovanja u svojim biznisima.

Štaviše, rodni stereotipi obeshrabruju žene da preuzimaju vodeće uloge, posebno u sektorima u kojima dominiraju muškarci, kao što su IKT i građevinarstvo.

Preporuke:

- **Adresirati i rušiti rodne stereotipe** pokretanjem javnih kampanja koje ističu uspješne žene poduzetnice kao uzore.
- **Uticati na kreiranje politika za rodno osjetljive grantove** koji uzimaju u obzir izazove brige o porodici i potencijal za liderstvo.
- **Uključiti muškarce kao saveznike** organiziranjem diskusija u zajednici o rodnoj ravnopravnosti i podjeli porodičnih odgovornosti. Obučiti lidere i liderke da podrže rodnu jednakost i osnaže žene da preuzmu liderske uloge.

09. PODUZETNICE NE KORISTE DOVOLJNO FORMALNE MREŽE I PRILIKE ZA UMREŽAVANJE

Nalazi:

Poduzetnice se u velikoj mjeri oslanjaju na neformalne mreže, a samo manji broj njih sudjeluje u strukturiranim grupama ili sektorskim udruženjima.

Nedostatak dobro organiziranih prilika za umrežavanje ograničava njihovu sposobnost suradnje, dijeljenja znanja i sticanja uvida u razvoj sektora.

Ovaj jaz je posebno vidljiv u ruralnim područjima i zbog infrastrukture i slabog pristupa sistemima podrške.

Preporuke:

- **Osnovati mreže za poduzetnice** kako bi bile vidljive, povezivale se, dijelile znanje i saradivale. Organizirati mjesečne događaje za umrežavanje i forume kako bi se potakle veze i izgradili sistemi podrške.
- **Stvoriti sektorski specifične grupe** za podršku kako bi se pružili ciljani savjeti i prilike unutar sektora kao što su konsultantske usluge, poljoprivreda i kreativne industrije. Organizirati radionice i panel diskusije koje će se fokusirati na specifične vještine i izazove tih industrija.
- **Sklopiti partnerstva s lokalnim organizacijama** (obrazovnim sektorom, nevladinim organizacijama itd.) kako bi se organizirali zajednički događaji i mentorski programi, proširujući mrežu i resurse dostupne poduzetnicama.

10. EDUKACIJE I PROGRAMI IZGRADNJE KAPACITETA SU NEZADOVOLJAVAJUĆI

Nalazi:

Iako su mnoge poduzetnice u BiH visoko obrazovane, nedostaje im pristup praktičnom i specifičnom obrazovanju koji adresira poslovne izazove.

Mnoge također smatraju da trenutno dostupni programi obuke i edukacije nisu prilagođeni i relevantni za male biznise, ili ga realiziraju treneri/ice koji sami nemaju poduzetničkog iskustva.

SAMO
10% ŽENA

ima pristup mentorskim uslugama, što dodatno upućuje na nedostatak mentorskih programa

Preporuke:

- **Proširiti praktične i specijalizirane treninge** u područjima poput upravljanja finansijama, strateškog planiranja, prijave za EU sredstva i digitalnog marketinga.
- **Kreirati poduzetničke inkubatore** u specifičnim sektorima (npr. tehnologija, poljoprivreda) koji će pružati specijalizirane obuke i mentorstvo.
- **Razviti mentorske programe** koji povezuju iskusne poduzetnice s početnicama, fokusirajući se na širenje i rast, upravljanje finansijama i razvoj proizvoda.

ZAKLJUČAK

Rješavanjem problema nejednakog pristupa finansijama, kulturnih stereotipa i unapređenjem suradnje, Bosna i Hercegovina može povećati potencijal za rast i razvoj poduzetnica.

Ključni koraci ka stvaranju inkluzivnog i sveobuhvatnog poduzetničkog ekosistema podrazumijevaju koordinaciju između relevantnih aktera i resursa, a kako bi se organizirali ciljani programi za jačanje kapaciteta, pri čemu će se osigurati usluge čuvanja djece.

Ovi napori neće samo osnažiti žene, već će također značajno doprinijeti širem ekonomskom razvoju zemlje.

Nalazi i preporuke predstavljeni u ovom dokumentu pružaju uvide za dizajniranje prilagođenih programa podrške za poduzetnice u BiH, kao i za pokretanje inicijativa za promociju rodne ravnopravnosti, posebno u centru za žene **Sist'Her Sarajevo**, centru posvećenom rodnoj ravnopravnosti koji je otvoren u septembru 2024. godine.

Dodatno, ovi nalazi se trebaju uskladiti sa regionalnim inicijativama usmjerenim na unapređenje rodne ravnopravnosti i zagovaranje širom Balkana i Istočne Evrope.

Problem rodne neravnopravnosti može se efikasno riješiti udruživanjem snaga, javnog i privatnog sektora, međunarodnih organizacija i civilnog društva, te se tako mogu stvarati održive prilike za žene kojim će se podsticati ekonomsko osnaživanje na regionalnom nivou.

empowher

SAŽETAK IZVJEŠTAJA: STUDIJA O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI I PODUZETNIŠTVU ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI

Ovaj dokument predstavlja glavne nalaze i preporuke iz Studije o rodnoj ravnopravnosti i poduzetništvu žena u Bosni i Hercegovini.

Cjelovitu Studiju možete pročitati na engleskom i b/h/s jeziku na sljedećoj poveznici:
www.empow-her.com/publication/womens-entrepreneurship-in-bosnia

Koordinirali i objavili: **Empow'her Global**
U suradnji s **Žene za Žene International**
Autori: **Jasna Kovačević** i **Adnan Kadribašić**

Dizajn: Agencija Intrepide iz Francuske (Agence Intrépide)

KONTAKT:

jessica.michel@empow-her.com
chiara.febbraro@empow-her.com
dzana.pasic@zenezazene.ba
belma.hadzimahmutovic@zenezazene.ba

www.empow-her.com
www.sisther.zenezazene.ba

*Ova Studija podržana je od strane Francuske razvojne agencije
(Agence Française de Développement).*

*Sadržaj ove Studije je isključiva odgovornost autora i ne odražava nužno
stavove Francuske razvojne agencije.*

U suradnji s:

**ŽENE ZA ŽENE
INTERNATIONAL**

Podržano od:

